

1.4. THE EVOLUTIONARY TRIUNITY OF UKRAINIAN EDUCATION: INSTRUCTION ↔ UPBRINGING ↔ DEVELOPMENT

1.4. ЕВОЛЮЦІЙНА ТРИЄДНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ: НАВЧАННЯ ↔ ВИХОВАННЯ ↔ РОЗВИТОК

Nelly Bondarenko – Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Serhii Kosianchuk – Kyiv Gymnasium of Oriental Languages No. 1, Kyiv, Ukraine

Сучасний розвиток освіти в Україні відбувається в умовах системних трансформацій, зумовлених глобальними процесами цифровізації, інтелектуалізації та гуманізації, що актуалізує утвердження компетентнісної парадигми як методологічної основи оновлення змісту й організації навчання. Перехід від абсолютизації знаннєвої моделі до формування здатності діяти в складних і невизначених ситуаціях зумовлює органічне поєднання компетентності з креативністю як ключовими характеристиками освітнього поступу. Водночас модернізація освіти відбувається у річищі європейських цінностей, орієнтованих на розвиток особистості, громадянської відповідальності та національної і культурної ідентичності, що посилює значущість аксіологічного виміру та концепції нової, багатовимірної, грамотності. Реалізація цих орієнтирів потребує оновлення дидактичного інструментарію, зокрема переосмислення ролі підручника та загальнонавчальних методів як засобів розвитку критичного мислення, метакогнітивних умінь і здатності до самонавчання. Ефективність освітнього процесу пов'язується з проблематизацією навчання, інтерсуб'єктною взаємодією та діалогічністю, що сприяють активному конструюванню знань і формуванню досвіду діяльності. У цих умовах освіта постає як цілісна екосистема, у якій інтегруються цінності, уміння й знання, водночас реагуючи на виклики цифрової епохи та розвиток штучного інтелекту, що відкриває перспективи персоналізації навчання й трансформації освітніх ресурсів у напрямі інтерактивності та багатовимірності.

У контексті триєдиної освітньої мети поняття «навчання», «виховання» і «розвиток» слід розглядати не окремішньо, а узв'язано й узв'язано – як процеси, що формують цілісну особистість (Бондаренко, & Косянчук, 2022б). За такого підходу *навчання* постає цілеспрямовано організованим обопільним процесом діяльності педагога і здобувачів освіти, що спрямовується на здобуття й засвоєння знань, формування компетентностей, наскрізних умінь і здатності застосовувати їх у реальному житті.

Якість знань визначає якість освіти загалом. Високоякісні знання наділені певними ключовими параметрами. Це *правильність, повнота, глибина, усвідомленість, систематичність, системність, дієвість (застосовність), оперативність, пластичність (гнучкість), конкретність, узагальненість, тривкість* (Бондаренко, & Косянчук, 2021, с. 85). Тобто учень має не просто «знати», а вміти використовувати; не просто думати, а розвивати критичність і системність мислення; не бути пасивним споглядачем, а навчатися через діяльність і співдіяльність. *Виховання* визначаємо як усистемнений і цілеспрямований процес формування моральних якостей, ціннісної матриці особистості, ціннісної (аксіологічної) картини світу, засвоєння цінностей – загальнолюдських, національних, громадянських, особистих, інших, становлення світогляду, громадянської позиції, соціальної поведінки особистості тощо. Mandeep Rai здійснила масштабне дослідження щодо ціннісних пріоритетів народів 101 країни і виокремила одну ключову цінність для кожної нації. Українці традиційно надали перевагу свободі (Rai, 2020). Двоєдиний процес інтеріоризації (прийняття і засвоєння цінностей) та екстеріоризації (реалізація ціннісних і смисложиттєвих уявлень у способі життя) включає виховання на зразках (кейсах), через приклад, досвід і середовище, а не лише педагогічні настанови чи рекомендації, через розвиток емоційного інтелекту; формування відповідального громадянина України (Бондаренко, & Косянчук, 2023). Ціннісні виміри нової освітньої парадигми передбачають врахування процесу реінтеграції України в Європу через глибинну трансформацію світосприймання, думання, життєвої філософії, світогляду й аксіологічної картини світу, переорієнтації установок, критеріїв та оцінок, позбавлення від ціннісних, ідеологічних, мовних, політичних, економічних, культурних, духовних та інших

деформацій, спотворення правдивого образу, яких зазнала Україна внаслідок кількасотлітнього перебування у складі імперії (Бондаренко, 2019в; Bondarenko, 2023, с. 265).

Розвиток розуміємо як процес кількісних та якісних змін у психіці й особистості учня загалом, що забезпечує розкриття його потенціалу, здібностей і здатності до самореалізації за індивідуальної траєкторії розвитку; за навчання як способу цього розвитку, а не самоцілі; за розгортання креативності, комунікаційності й адаптивності до змін і глобалізації інформаційного, соціального, економічного тла. Значним розвитковим потенціалом наділені проблематизоване навчання, комплексний процес формування ключових компетентностей (Бондаренко, & Косянчук, 2018; Бондаренко, 2020; Бондаренко, & Косянчук, 2022а).

Розглянемо докладніше кожен із синергетичних пазлів триєдиної освітньої мети, спрямованих на формування цілісної особистості учня.

Навчання. Навчати $\Rightarrow$ НА+В+ЧАТИ. Як поєднуються наукова етимологія та смислова інтерпретація, зокрема педагогічна? Слово «навчання» походить від дієслова «навчати», де структурно НА є префіксом, що вказує на своєрідну завершеність спрямованої дії. Корінь ВЧ пов'язаний зі словами «ВЧити», УЧень, ВЧення тощо. Дієслівний суфікс – АТИ. Корінь «ВЧ» – дуже давній, пов'язаний із процесом передавання знань, досвіду, чинностей-чеснот. Навчитися – це ніби бути здатним «зчитувати» реальність. Паулу Фрейре писав: «Зчитування світу передусь читання слова, а подальше читання слова не може обійтися без постійного зчитування світу» (за: Thomas, 2022). Отже, навчання є процесом, у якому здобувач освіти поступово набуває здатності «зчитувати» світ, себе і взаємодії в ньому.

Український освітній тризуб-навчання – це своєрідна тріада, куди входять: «інформація (дані, факти, сигнали), смисли (що це означає) і досвід (як це проживається і застосовується). За такого підходу навчання бачиться процесом формування здатності здобувача освіти працювати з інформацією як носієм смислів шляхом співвіднесення її з власним і соціальним досвідом. Навчання «читати» виходить за рамки даних як таких, доєднуючи смислово насичений досвід світу, де навчання не обмежується запам'ятовуванням фактів і елементарним розумінням, а збагачується інтерпретацією, осмисленням та одночасною інтеграцією в досвід. Основу такого освітнього процесу становлять діалогічність, компетентнісний, особистісно орієнтований і діяльнісний підходи, критичність і системність мислення, а також рефлексійність (Бондаренко, 2019а, Бондаренко, 2019б; Бондаренко, & Косянчук, 2025а).

Така формула уособлює міст, що веде до досягнення триєдиної мети. Навчання передбачає роботу з інформацією, смислами і досвідом. Виховання – відповідає за смисли, цінності, які ми вважаємо значущими і прагнемо сформувати в учнів. Розвиток визначає, наскільки глибоко і самостійно ми можемо все це синергізувати і, спираючись на стандарти, типові й модельні програми, уцінніснювати, усмислювати, удосвідчувати здобувачів освіти.

Освіта має ґрунтуватися на усвідомленні того, що людина не просто перебуває у світі. Вона проживає життя у постійній його інтерпретації. За такого розуміння освіта перестає бути традиційною «передачею знань», а стає налаштуванням цієї інтерпретаційної системи.

Навчання як процес розуміння смислів і досвіду запускає виховання як механізм їх внутрішнього відбору та зовнішнього прояву, що, своєю чергою, веде до розвитку – якісного перетворення особистості, яке відкриває нові горизонти для подальшого навчання.

З-поміж сучасних ефективних прийомів здобування й засвоєння знань вирізняються: *автоматизація відбору інформації; аналіз критичний; взаємонавчання; використання штучного інтелекту як співрозмовника; відповіді на запитання; візуалізація ідей; діалогування; картування думок; навчання через дію* тощо (Бондаренко, & Косянчук, 2026).

Використання штучного інтелекту як співрозмовника – прийом, за якого штучний інтелект (ШІ) активно залучається до освітнього процесу для взаємодії з його суб'єктами, надання зворотного зв'язку і створення навчальних матеріалів; дає змогу персоналізувати навчання і стимулює активну участь здобувачів освіти. Задля успішної реалізації прийому рекомендуємо вчителю вибрати платформу (програмне забезпечення) з ШІ для взаємодії. Запитання і завдання для учнів, на які ШІ може дати відповідь чи надати зворотний зв'язок,

педагог може формулювати самостійно або спільно з ними. Зворотний зв'язок ІІІ використовується для покращення розуміння учнями матеріалу. По завершенні уроку вчитель має проаналізувати, як ІІІ може унефективнити освітній процес. Надалі доцільно використати для персоналізованого навчання.

Так, на уроках української мови доцільним є застосування ІІІ для створення структурованих планів творів, редагування текстів і моделювання публічних виступів; у курсі літератури закордоння – для багаторівневого аналізу художніх текстів, зіставлення образів і формулювання інтерпретацій; у біології – для організації віртуальних лабораторій і моделювання експериментів; у фізиці – для розрахунків, візуалізації процесів і прогнозування результатів; у навчанні підприємництва та фінансової грамотності – для проведення бізнес-симуляцій і аналізу управлінських рішень; в основах здоров'я – для моделювання ситуацій і формування вмінь ухвалювати рішення щодо збереження здоров'я; в інформатиці – для розроблення алгоритмів і створення чатботів. Використання ІІІ як співрозмовника постає універсальним дидактичним прийомом, що інтегрує різні види навчальної діяльності, сприяє розвитку критичності й системності мислення і забезпечує адаптивність освітнього процесу до індивідуальних потреб учнів.

Виховання. ВИ+ХОВ+АННЯ. Графічне зображення «ВИ+ХОВ+АННЯ» не є академічно бездоганим з огляду на відступ від законів мовознавства. Насправді «виховання» походить від «виховати», що історично пов'язане зі словом «ховати» (у давньому значенні – доглядати, плекати, ростити). Тобто, первісний смисл – «виховати» (зростити, виплекати, доглянути). Однак якщо свідомо прийняти операціоналізацію «ВИ+ХОВ+АННЯ», то прочитати це можна дещо інакше. «ВИ» – прояв, екстеріоризація, вихід назовні (на зразок «вийти», «висловити», «виявити», де внутрішнє стає зовнішнім, помітним, прочитуваним, готовим для сприйняття, аналізу, переосмислення тощо. Далі – «ХОВ» – зберігати, оберігати, плекати (від «ховати» – але не як «сховати», а як «доглядати»), де триєдине ядро становлять цінності, норми, внутрішній світ. «АННЯ» вказує на процесуальність – тривалий і безперервний процес. І маємо «виховання» як процес визволення (видобування назовні, оприявлення того, що було внутрішньо сформованим і виплеканим як неусвідомлена цінність). Тобто виховання набуває нового трактування як перехід внутрішніх смислів і цінностей у поведінку, дії та взаємодії.

Як цей пазл «зчіплюється» з навчанням? Якщо навчання вважати зчитуванням світу (інформація, смисли, досвід), то виховання бачиться як те, що саме з прочитаного стає внутрішнім ядром особистості здобувачів освіти. Це вже не «правила поведінки» чи «моралізування», бо формується внутрішній фільтр смислів, який визначає, що саме людина вважає правильним, і є дією, що усмислює для неї процес «ким я стаю».

Якщо повернутися до кореня слова «ховати» (плекати), то виховання – це як вирощування саду. Ми не «вигадуємо» дерево, а створюємо умови, щоб воно виросло, дало плоди і ставало окрасою саду.

Згідно з такою логікою навчання ідентифікується як «зчитування світу», а виховання – як «вибір і оприявлення смислів». І це є обоюдноспрямованим особистісним процесом, у якому педагог має правильно вибрати своє місце.

Внутрішнє накопичення учнем смислів, цінностей, норм, ставлень, емоцій, досвіду має гармонізуватися із зовнішніми впливами й підсилювати унікальність особистості за допомогою дидактичного інструментарію.

Зазначене дасть змогу вияскравлювати те, як усе це позначатиметься на зовнішніх проявах особистості, на її поведінці (й освітній зокрема), на виборі (ролей), на наслідуванні (стереотипи, позитивні або негативні патерни тощо), на вчинках і стилі взаємодії. Тобто на тому, що стає видимим назагал, світові.

За такого підходу «виховання» стає не просто нав'язаним зовні впливом, формуванням, а природним і водночас педагогічно керованим процесом взаємопереходу між внутрішнім (прихованим) і зовнішнім (оприявленим).

Це ніби узгодженість того, що людина «ховає, накопичує» в собі, з тим, як вона це рефlekтує і «виявляє» у світі. Але реальність інша, наприклад, хоч «знає, як правильно – але

так не робить», «говорить одне – робить інше». Це – конфлікт між «ХОВ» і «ВИ». Конфлікти не вирішуються силоміць і не мають розв'язуватись у такий спосіб. Завдання виховання викристалізовується не як «вкласти правильне», а як синхронізувати внутрішні смисли і зовнішні дії. Учні не просто формуються, вони постійно перекладають «внутрішнє» у «зовнішнє» і навпаки. І те, що відбувається у цих процесах, – причина причин, про які не розкажуть і які не передбачають державні стандарти, типові та модельні програми. Не зосередять належної уваги на цьому автори підручників, посібників, методичних рекомендацій тощо. Бо не розказано про це і не передбачено – ні стандартами, ні типовими чи модельними програмами.

Виховання успішно здійснюється різноманітним дидактичним інструментарієм, куди входять такі прийоми як *аналіз цінностей; висловлення вільне на дошці, на стіні, на плакаті; обговорення протилежних точок зору; обґрунтування позиції; приклади зі щоденного життя; пропонування різних трактувань події; ситуація проблемна; спростовування думок; створення есе інтерпретаційних; читання смислове*, інші (Бондаренко, & Косянчук, 2026).

Аналіз цінностей – прийом для вивчення того, які моральні та культурні цінності притаманні суспільству, певній групі, особистості. Послідовність дій і взаємодій на уроці може мати такий вигляд: визначаються цінності досліджуваного суспільства (групи, особи, персонажа); оцінюється, як вони впливають на поведінку й ухвалення рішень; порівнюються цінності за соціальних, культурних, історичних змін; аналізується, як вони можуть змінюватися з часом; розглядається, як цінності впливають на виникнення й розв'язання проблем, як запобігають викликам або нівелюють наявні. Зокрема під час опанування української літератури та літератури закордоння доцільно аналізувати систему цінностей персонажів і мотиви їх вчинків; історії України – досліджувати моральні та релігійні орієнтири різних епох та їх вплив на суспільний устрій; громадянської освіти – осмислювати становлення базових демократичних цінностей у сучасному суспільстві; підприємництва та фінансової грамотності – вивчати етичні засади бізнесу та їх вплив на економічні процеси; психології – порівнювати сімейні цінності в різних культурах; соціології – аналізувати адаптацію до нових ціннісних систем у контексті міграції; філософії – здійснювати порівняльний аналіз етичних учень і моральних принципів. Аналіз цінностей як дидактичний прийом забезпечує глибоке осмислення соціокультурної реальності, сприяє формуванню критичності мислення та ціннісних орієнтацій і водночас інтегрує знаннявий і виховний компоненти освітнього процесу.

Розвиток. РОЗ+ВІТОК (віток у сенсі джерело). Як знайти ключ від дверей, за якими – джерело, де «внутрішнє» постійно перетікає у «зовнішнє», і навпаки? Як потрібно ті двері відчиняти і чи взагалі варто це робити? А як правильно діяти, потрапивши за ті двері, – щоб не завдати шкоди ще не сформованій особистості учня?

Тут ключем може стати тільки «самоперетворення», викликане не «знаннями як такими» і не «декларованими цінностями», а результатом. Ключ – це результат зміни особистості. Не «щось, що відбувається», а – результат осмисленого і прожитого навчання. Це – коли навчання учнем осмислюється, а сам процес проживається. З-поміж найефективніших інструментів, що ведуть до бажаного результату, є прийоми *вивчення змінюваності інтерпретацій з плином часу; застосування технік креативного мислення; комбінування ідей для нових рішень; пошук способів розв'язання проблем; генерування рішень; промптування (складання промптів); моделювання ситуацій із невизначеністю; моделювання успіху* тощо (Бондаренко, & Косянчук, 2026).

Моделювання ситуацій із невизначеністю – прийом створення моделей, які враховують елементи невизначеності, ризику, непередбачуваності; дає можливість підготуватися до різних варіантів розвитку подій, оцінити ймовірність наслідків і розробити ефективні стратегії управління ризиками. Цей прийом може бути реалізований у такій послідовності: визначення ситуації, мети моделювання, передбачення чинників; ідентифікація варіантів розвитку подій і джерел ризиків; побудова моделі з урахуванням різних сценаріїв і ймовірностей; здійснення аналізу ймовірних результатів і оцінка ризиків; розробка й оцінка стратегій управління

ризиками, невизначеністю; моніторинг і корекція стратегії (за потреби). Зокрема щодо історії України доцільно моделювати ситуації політичної нестабільності з аналізом ризиків і варіантів державного реагування; громадянської освіти – відтворювати соціальні конфлікти та шляхи їх розв'язання; біології та екології – прогнозувати вплив кліматичних змін на екосистеми; географії – аналізувати сценарії природних катастроф і заходи безпеки; фізики – досліджувати результати експериментів із випадковими змінними та похибками; підприємництва й фінансової грамотності – відпрацьовувати запуск бізнесу в умовах економічної нестабільності з розробленням антикризових стратегій; інформатики – моделювати кіберзагрози та механізми захисту; основ психології – аналізувати поведінку людини у стресових і невизначених ситуаціях та способи психологічної підтримки. Моделювання ситуацій із невизначеністю формує прогностичне мислення, готовність до ухвалення рішень у складних умовах і сприяє розвитку адаптивності та стійкості особистості.

Висновки. Узагальнення представлених дидактичних підходів і прийомів засвідчує, що сучасна освіта дедалі виразніше орієнтується не лише на засвоєння знань, а й на формування здатності адекватно й ефективно діяти в умовах викликів, невизначеності та ціннісного вибору. Використання штучного інтелекту як співрозмовника, аналіз цінностей, моделювання ситуацій із невизначеністю та інші інструменти не є ізольованими практиками – вони утворюють систему, спрямовану на інтеграцію когнітивного, аксіологічного й діяльнісного вимірів освіти. Саме така інтеграція забезпечує перехід від лінійного накопичення знань до їх осмислення, застосування і трансформації в особистісний досвід, що, своєю чергою, актуалізує потребу розглядати освіту як безперервний саморозвивальний процес.

Ключ – це поява, народження самопідживлюваної автосистеми проживання освіти, яка не має «кінця», не обмежується школою, стаючи способом буття: РОЗУМІННЯ → ВИБІР → ДІЯ → ПЕРЕТВОРЕННЯ → НОВЕ РОЗУМІННЯ. Доцільною тут буде аналогія: млинові жорна, які мелють зерно (інформація); помел – як розуміння (навчання); замішування тіста – як внутрішня робота (виховання); випікання хліба – перетворення (розвиток). І кожна нова хлібина – як інший рівень самомайстерки. Так з'являтимуться нові внутрішні джерела дії, мислення і смислу.

Навчання: зчитуємо світ (інформація → смисли → досвід → розуміння). Виховання (ховати і виявляти) – інтеріоризуємо ↔ екстеріоризуємо цінності. Розвиток – розгортаємо нові витоки (щоб з'явилися нові джерела становлення особистості).

Навчання ↔ виховання ↔ розвиток. Це як тризуб української освіти. Знання і вміння як інструменти надає навчання. Як і для чого використовувати ці інструменти – визначає виховання. А розвиток забезпечує глибину і творчість особистості у цих процесах.

Реалізації оприявнених ідей сприятимуть дослідження, розробка й найдоцільніше використання сучасних методів, прийомів, організаційних форм і засобів навчання з урахуванням розвитку новітніх технологій і зокрема штучного інтелекту (Бондаренко, & Косянчук, 2025б, 2025в).

Логіка сучасної освіти полягає у взаємозумовленому поєднанні навчання, виховання і розвитку як єдиного динамічного циклу, у якому знання стають підґрунтям для формування цінностей, цінності – орієнтирами для діяльності, а діяльність – джерелом подальшого особистісного зростання. Такий підхід відкриває можливість осмислення освіти як автопоетичної системи, здатної до самовідтворення і самозбагачення, що й зумовлює перехід до наступного концептуального блоку, у центрі якого – ідея безперервного колообігу розуміння, вибору, дії та перетворення як способу життєздійснення особистості.

Література:

1. БОНДАРЕНКО, Н. В. (2019а). Компетентнізація шкільної освіти: українська версія. *Science and society*. Hamilton, Canada, 124-135. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716810/>.

2. БОНДАРЕНКО, Н. В. (2019б). Мейнстрім освітнього прогресу в Україні – компетентність ↔ креативність. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*. Stuttgart, Germany, 91-102. <http://lib.iitta.gov.ua/716981/>.
3. БОНДАРЕНКО, Н. В. (2019в). Цінності об'єднаної Європи та їх формування в Українській новій школі. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*. Stuttgart, Germany, 62-74. <http://lib.iitta.gov.ua/716727/>.
4. БОНДАРЕНКО, Н. В. (2020). Україна під «новою парасолькою грамотності». *Нова педагогічна думка*, 2 (102). 55-59. <http://lib.iitta.gov.ua/721413/>.
5. БОНДАРЕНКО, Н. В., & КОСЯНЧУК, С. В. (2018). Розвиток життєвих компетентностей старшокласників засобами підручника української мови. *Проблеми сучасного підручника*. Київ, (21), 44-56. <http://lib.iitta.gov.ua/711797/>.
6. БОНДАРЕНКО, Н. В., & КОСЯНЧУК, С. В. (2021). Загальнонавчальні методи як дидактичний інструмент інтелектуалізації освіти. *Digital transformation of society: theoretical and applied approaches*. Monograph 46. Katowice: Publishing House of University of Technology, 2021, 82-94. <http://lib.iitta.gov.ua/728003/>.
7. БОНДАРЕНКО, Н. В., & КОСЯНЧУК, С. В. (2022а). Проблематизація як атрактор удосконалення мовної освіти. *Digitalization and information society. Selected issues*. Monograph 53. Publishing House of University of Technology, Poland, Katowice. 2022. P. 161-184. (<https://doi.org/10.54264/M008>). <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731132/>.
8. БОНДАРЕНКО, Н. В., & КОСЯНЧУК, С. В. (2022б). Український метавсесвіт освіти XXI століття: цінності – уміння – знання. *Edukacja i społeczeństwo VII*. Opole: wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska, 412-431. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732315/>.
9. БОНДАРЕНКО, Н. В., & КОСЯНЧУК, С. В. (2023). *Аксіологічний концепт національно-патріотичного виховання*. Київ: Фенікс, 52 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734569/>.
10. БОНДАРЕНКО, Н. В., & КОСЯНЧУК, С. В. (2025а). Діалогівання як інтерсуб'єктний метод компетентнісного навчання. *Innovation and digital transformation: education, economy and society dimensions*. [Monograph]. Poland: The University of Technology in Katowice Press, 24-30. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746951/> (<https://doi.org/10.54264/M054>).
11. БОНДАРЕНКО, Н. В., & КОСЯНЧУК, С. В. (2025б). Реалізація потенціалу освіти і науки у контексті державної політики розвитку штучного інтелекту в Україні до 2030 року. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 13: Інновації в освіті та науці: трансформація підходів і технологій*. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 32-45. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745347/1/BNV_KSV_2025_mono_13_Poland.pdf.
12. БОНДАРЕНКО, Н. В., & КОСЯНЧУК, С. В. (2025в). Футуристичні абрисы й дидактико-методичний потенціал українського підручника. *Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 104-119. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745901/>.
13. БОНДАРЕНКО, Н. В., & КОСЯНЧУК, С. В. (2026). *Глосарій педагогічних прийомів навчання, виховання і розвитку: енциклопедичний довідник двомовний електронний*. Київ, 232. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/748562/>.
14. BONDARENKO, N. V. (2023). Автентичність оптики головного дзеркала: освітня європеїнтеграція України. *The scientific paradigm in the context of technological development and social change*. Monograph. Part 2. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 264-287. <http://lib.iitta.gov.ua/735122/>.
15. RAI, M. (2020). «The Values Compass». *What 101 Countries Teach Us About Purpose, Life, and Leadership*. <https://www.simonandschuster.com/books/The-Values-Compass/Mandeep-Rai/9781501183386/>.

16. THOMAS, P. L. (2022). *Paulo Freire, reading, science of reading Paulo Freire...* October 13. [https://radicalscholarship.com/2022/10/13/paulo-freire-reading-the-world-always-precudes-reading-the-word-and-reading-the-word-implies-continually-reading-the-world/#:~:text=Paulo%20Freire:%20%E2%80%9CReading%20the%20world%20always%20precudes,the%20world.%E2%80%9D%20%7C%20dr.%20p.l.%20\(paul\)%20thomas.](https://radicalscholarship.com/2022/10/13/paulo-freire-reading-the-world-always-precudes-reading-the-word-and-reading-the-word-implies-continually-reading-the-world/#:~:text=Paulo%20Freire:%20%E2%80%9CReading%20the%20world%20always%20precudes,the%20world.%E2%80%9D%20%7C%20dr.%20p.l.%20(paul)%20thomas.)

Бібліографічний опис. ДСТУ 8302:2015: Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Еволюційна триєдність української освіти: навчання ↔ виховання ↔ розвиток. *Digital transformation in the information society*. Monograph. Ed: T. Nestorenko, & A. Ostenda. Poland: The University of Technology in Katowice Press. 2026. Pp. 30–36. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/749789> (DOI: <https://doi.org/10.54264/M06>). REFERENCES: Bondarenko, N. V., & Kosianchuk, S. V. (2026). Evoliutsiina tryiednist ukrainskoi osvity: navchannia ↔ vyhovannia ↔ rozvytok [The evolutionary triunity of ukrainian education: instruction ↔ upbringing ↔ development]. *Digital transformation in the information society*. Monograph. Ed: T. Nestorenko, & A. Ostenda. Poland: The University of Technology in Katowice Press. 2026. Pp. 30–36. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/749789> (DOI: <https://doi.org/10.54264/M06>). [in Ukrainian]